

НАРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: Як починався Рух на Чернігівщині

Кінець 1980-х – початок 1990-х років стали переломним моментом в історії України. У той час, коли Радянський Союз стрімко наближався до свого занепаду, в українському суспільстві наростали національно-демократичні настрої. Як це відбувалося на Чернігівщині, ми згадуємо разом з одним з безпосередніх учасників тих подій Юрієм Олексійовичем Соболевим.

Юрій Соболев народився на Прилуччині – древньому українському краї, що заселений вільнолюбним та щирим народом, у селі, де завжди свято шанували українські звичаї та традиції. Велику роль у вихованні патріотизму та любові до Вітчизни зіграли батьки Юрія – звичайні сільські інтелігенти, небайдужі до проблем української культури та історії. Крім того, після школи Юрій вступив до Київського інституту культури. Як відомо, цей заклад був місцем «заслання» для вчених і партійних діячів, чії погляди розходилися з генеральною лінією партії. І вже тоді, у середині 80-х, ідея незалежності України стала для Юрія Соболя рідною та близькою.

Народно-демократичний фронт: організації, що змінили хід історії

Підготовка до проголошення незалежності була результатом напруженої роботи громадсько-політичних формувань. Серед найвпливовіших з них були:

- Товариство української мови ім. Тараса Шевченка (нині «Просвіта»), яке займалося популяризацією та захистом української мови.
 - Народний Рух України за перебудову – широкий громадсько-політичний рух, що об'єднав багатьох патріотів.
 - Товариство «Меморіал», яке зосереджувалося на вивченні та збереженні пам'яті про жертви політичних репресій.
 - Українська Гельсінська спілка – організація, що захищала права людини та національні інтереси.
- Ці організації стали фундаментом для створення Народно-демократичного фронту, який і підготував ґрунт для прийняття Акту проголошення незалежності

України 24 серпня 1991 року та її підтвердження на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року.

Шлях Юрія Соболя

– До лав «Просвіти» (тоді це було Товариство української мови ім. Т. Г. Шевченка) прийшов у 1988 році, відразу після її заснування. В цей час я організовував у Чернігові курси українознавства. Дякуючи покійному Юлію Романовичу Коцюбинському, ми мали приміщення у музеї, де раз на два тижні проходили наші зібрання. До нас приїжджали такі стовпи національної ідеї, як Ліна Костенко, Василь Марочко, Олена Апанович, Євген Сверстюк, Левко Лук'яненко, Олександр Коваленко, Володимир Сергійчук, Микола Ткач та інші. Спілкуючись із ними, ми ще більше переконувалися, що стоїмо на правильному шляху. А про Народний Рух за перебудову я вперше почув у 1989 році. Наша обласна організація була створена трошки раніше ніж всеукраїнська, ще в липні 1989 року. До Руху прийшов під час знаменитої події цих років – «ковбасної революції». Привід для неї був прозаїчний: зіткнення двох машин, в одній з яких їхав партійний функціонер Заїка. Коли машини зіткнулися, то з «партійної» посипалися пляшки з горілкою, згортки з ковбасою та іншими продуктами, а з огляду на те, що це був час тотального дефіциту, народ розлютувався. Киплячі праведним гнівом, натовп перевернув машину. Під гаслами «Хто з'їв моє м'ясо?» відбулися численні мітинги. Так люди висловили недовіру керівникам області. Це був початок пробудження національного духу мешканців нашого міста та кінцем комуністичної імперії.

Найяскравіша подія того часу для мене – сутички у Кіптях, коли керівники області заборонили пропускати хор «Гомін» і членів товариства Лева, які їхали до Чернігова на свято міста. У знак протесту ми перекрили рух автомобілів на автотрасі Київ-Чернігів, я теж був у цій шерензі. У першу хвилину дуже страшно, коли на тебе їде машина зі швидкістю 90 км/год. Але, на щастя, до кровопролиття справа не дійшла.

Запам'яталися і перші альтернативні демократичні вибори Народних депутатів. Пам'ятаєте слоган тієї виборчої компанії: «Надія у нас одна – Рух, Яхєєва, Сарани!». Я був у виборчому штабі Валерія Сарани. Займався агітаційною роботою серед населення, працював у виборчій комісії.

Культурологічні походи: «Дзвін-90» та «Козацькими шляхами-91»

Окрім політичної, проводилася й потужна просвітницька робота. Її метою було роз'яснення людям справжньої історії України, зокрема, історії автокефальної церкви та несправедливого ставлення до неї з боку російської держави. Багато робилося для того, щоб познайомити населення зі справжньою українською культурою.

Важливу роль у цьому відіграли два культурологічні походи: «Дзвін-90» та «Козацькими шляхами-91».

«На мою думку, ці походи були не тільки значущими культурно-просвітницькими подіями: для багатьох вони стали каталізатором усвідомлення національного самовизначення та прагнення до свободи та незалежності України», – підкреслив Юрій Соболев.

Дорогою незалежності: Як «Дзвін-90» будив Чернігівщину

У липні 1990 року відбувся перший культурологічний похід «Дзвін-90», що охопив південні райони Чернігівщини. Він розпочався з великої багатолюдної ходи з хоругвами та хрестами від залізничного вокзалу до театру імені Шевченка, де вперше відбувся молебень українською мовою в пам'ять про загиблих за свободу і незалежність України. Це був перший молебень українською мовою у Чернігові десь із початку 30-х років. Також відслужили молебень біля церкви Михайла та Федора. Похід очолив єпископ Української автокефальної православної церкви Роман (Балашук). Попри шалений спротив комуністичної партії, яка ще мала значний вплив, люди зустрічали учасників походу з розумінням.

Ця акція стала сміливим викликом тодішній системі та зібрала десятки ентузіастів, готових нести ідеї незалежності в маси. Маршрут походу «Дзвін-90» пролягав південними районами Чернігівщини: Куликівка, Вертіївка, Ніжин, Борзна, Батурин.

Похід тривав чотири дні, і хоча не всі могли брати в ньому участь постійно через роботу та сімейні обставини, він об'єднав близько п'ятдесяти активних учасників. Вони подорожували двома орендованими автобусами, а в кожному населеному пункті до них приєднувалися місцеві активісти та небайдужі громадяни. Головною метою було поширити ідеї української державності, відродження мови та культури серед жителів Чернігівщини.

«Це був досить добре організований захід. Перед приїздом учасників активісти розклеювали оголошення, робили анонси в місцевих газетах, щоб якомога більше людей дізналися про подію. Вони працювали разом, як єдиний організм, щоб кожен мітинг і зустріч були ефективними та цікавими. На місцях діяв актив «Просвіти». Усюди,

де були, ми роздавали свої листівки та розповсюджували газету «Громада», яка тоді друкувалася в Прибалтиці й з великим ризиком привозилася до області.

Багатолюдний мітинг був проведений у Куликівці. Одним з організаторів зустрічі в Куликівці був активіст Петро Антоненко – відомий журналіст та громадський діяч.

Звісно, не обійшлося без протидії. Представники комуністичної партії та їхні прихильники намагалися перешкодити заходам, влаштовуючи провокації. Наприклад, у Вертіївці, де тоді вирувало життя, з'являлися передягнені «активісти», які кричали образливі гасла, називаючи учасників «бандерівцями» та «петлюрівцями». Однак це був лише психологічний тиск, без прямої сили, і він не зміг зупинити народний рух за незалежність.

Особливо яскраво запам'ятався візит до Ніжина. Біля щойно відреставрованого Миколаївського собору зібралося найбільше людей. Тут відбувся мітинг і концерт хору «Причастя» під керівництвом Лариси Куровської, що супроводжував похід. Хор виконав українські пісні. Найбільш знаковим моментом стала служба, яка вперше відбулася українською мовою під стінами собору, що тоді належав Російській православної церкві. Це було потужним символом духовної свободи та національного відродження», – згадує Юрій Олексійович.

Похід «Дзвін-90» продемонстрував, що ідея незалежності жила в серцях українців, навіть попри десятиліття радянського панування. Ці чотири дні стали важливим етапом на шляху до 1 грудня 1991 року, коли ця ідея перетворилася на реальність. Учасники походу, що колись були простими робітниками, вчителями чи бібліотекарями, стали справжніми провідниками демократії та національної самосвідомості, які своєю працею та вірою проклали дорогу до суверенної України.

НАРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: Як починався Рух на Чернігівщині

■ **Закінчення.**
Початок на 4-й стор.

«Козацькими шляхами-91» – від Чернігова до Батурина

У липні 1991 року відбувся культурологічний похід «Козацькими шляхами». Це був другий культурологічний захід, який, на відміну від першого – «Дзвін-90», був значно краще організований. «Ми врахували всі позитивні й негативні моменти, – розповідає Юрій Соболь. – Мали більше транспорту, більше людей, провіант, намети. Це дало нам можливість бути незалежними та гнучкими». Похід тривав вісім днів. Його освячували єпископ Української автокефальної православної церкви Роман (Балашук) і священник УАПЦ Петро Бойко. Похід розпочався біля П'ятницької церкви в Чернігові.

Маршрут пролягав північно-східними районами Чернігівщини: Чернігів, Седнів, Менський район (ряд сіл і Мена), Сосницький район, Коропський район (села й райцентр), Новгород-Сіверський район (місто й села). Фініш – у Батурині.

Атмосфера вже була зовсім іншою. Комуністична партія втрачала свою владу, і місцеве населення зустрічало учасників походу з великим ентузіазмом.

Пісня, що стала народною

У кожному селі учасники походу проводили бесіди, поширювали листівки та газети, а потім влаштовували концерти. Особливо люди дякували за народні пісні у виконанні хору «Причастя», яким керувала Лариса Куровська. Саме під час цього походу народилася пісня «Козачка» на слова Надії Галковської та музику Миколи Збарацького.

«Ми ночували в лузі неподалік Коропа. І ось уночі біля вогнища й народилась легендарна «Козачка», – згадує

Юрій Олексійович. – Надія та Микола розбудили всіх, хто вже заснув, і сказали, що написали нову пісню. Ми її швидко вивчили. Наступного дня в Коропі ми виступали на площі перед тисячами людей. Коли заспівали «Козачку», народ почав підхоплювати приспів. Вона моментально пішла в народ, і стала дійсно народною піснею».

Єднання та самоорганізація

Похід «Козацькими шляхами» був прикладом дивовижної самоорганізації українців. «Люди, які приїхали з усіх кутків України, зокрема з нами була й делегація з Москви – представники об'єднання «Славутич», об'єдналися навколо спільної ідеї. Не було жодних бійок, грубих слів чи провокацій. Учасники збирали пожертви на життя походу і все, що потрібно було, купували за власні гроші», – згадує пан Юрій.

Цей похід став для Юрія Соболя та багатьох інших активістів однією з головних подій 1991 року, яка наочно показала, що український народ готовий до незалежності.

**Згадуючи Батурин:
від руїни до відродження**

Похід закінчився відвідуванням Батурина. У пам'яті кожного українця Батурин – це не лише назва міста, а й символ козацької слави та трагічної долі. Сьогодні ми звикли бачити його оновленим, із величним палацом Розумовського та відновленою фортецею, але так було не завжди. Історія відродження Батурина, що розпочалася на зорі незалежності, є яскравим прикладом того, як боротьба за свою спадщину може змінити долю цілого краю.

21-22 липня 1991 року в Батурині відбулося перше велике козацьке свято. Це була кульмінація походу «Козацькими шляхами», який зібрав

не лише ентузіастів, а й поважних гостей: Левка Лук'яненка, Романа Іваничука та інших почесних гостей. Ця подія була значно масштабнішою та організованішою, ніж попередні заходи, і символізувала початок нового етапу в житті Батурина.

Особливою подією стало відкриття пам'ятної дошки Івану Мазепі на Гончарівці – місці, де колись стояв його палац. Ця меморіальна дошка, створена за ініціативою Бахмацької організації товариства української мови, була першим офіційним знаком вшанування гетьмана. На той час, коли пам'ять про Мазепу була свідомо стерта, цей крок був сміливим і принциповим.

Історична пам'ять про Батуринську трагедію, про спалене місто та жорстоку розправу, влаштовану військами Меншикова, була майже вилучена з народної свідомості. Довгий час Батурин був у занепаді. Палац Розумовського стояв у руїнах, а на його те-

риторії паслися кози. Радянська влада навіть планувала перетворити його на будинок відпочинку, традиційно забудовуючи та знищуючи місця історичної слави.

Однак, завдяки наполегливій боротьбі патріотів, козацьке свято почало набирати обертів, збираючи щоразу все більше людей. Це було не просто святкування, а своєрідна заява про те, що Батурин – це козацька столиця, і його історія має бути збережена. На жаль, згодом свято втратило свій розмах, але зроблений тоді поштовх був надзвичайно важливим.

**Захист Незалежності:
Уроки минулого та завдання
сьогодення**

У далекому 1991 році Україна зробила вирішальний крок до самостійності. 24 серпня було прийнято Акт проголошення незалежності, а 1 грудня ця історична декларація отримала всенародну підтримку на всеукраїнському референдумі. За незалежність тоді голосували мільйони, і навіть ті, хто ще вчора були членами комуністичної партії. Ця подія стала не просто формальним актом, а справжнім актом волі народу, що прагнув власної долі.

«Сьогодні, через 34 роки, ми згадуємо тих, хто стояв біля витоків нашої державності. Багато хто з них, на жаль, уже відійшов у вічність. Але їхні спогади, їхня праця та їхні ідеали залишаються з нами. Пам'ять про ті часи, коли незалежність була не реальністю, а тільки мрією, за яку треба було боротися, є надзвичайно важливою. Саме тому зараз так важливо зберігати архівні фотографії, документи та видання, які фіксують ці історичні моменти».

Один із важливих уроків, який ми повинні засвоїти – це те, що незалежність не дається просто так. Вона вимагає постійної боротьби та готовності її захищати.

Тому, звертаючись до сьогоднішнього та наступних поколінь, ми маємо одне просте, але надзвичайно важливе послання: треба боротися. Боротися за свою державу, за свою незалежність, за свої ідеали. Треба бути впевненими в своїй правоті, працювати, жити і, найголовніше, захищати свою землю. Лише так ми зможемо зберегти те, що наші попередники вибороли, і передати майбутнім поколінням сильну, незалежну та процвітаючу Україну», – каже Юрій Соболь.

Олена БЕРЕЗКІНА

